

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA NNE

021

KISWAHILI

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwa Shuleni)

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2016

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A, B, C, D na E zenye jumla ya maswali **tisa (9)**
2. Jibu maswali yote kutoka sehemu A,B, C na D, swali **moja** kutoka sehemu C, na maswali **matatu** kutoka sehemu E. Swali la 15 ni la lazima.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. Soma kwa makini kifungu cha habari kifuatacho kisha jibu maswali yanayofuata.

Nchi yetu ya Tanzania imejulikana sana kutokana na mazingira yake yanayowavutia watalii. Hali yake ya hewa ni nzuri na yenye kutamanika. Mvua yake si nyingi na haichukizi bali ni ya rasharasha na tena ni ya hapa na pale. Majira yenyewe ya masika ni mafupi sana na hayana baridi kama huko Ulaya.

Kitu hasa kinachowavutia watalii kutembelea nchi yetu ni pwani zetu ambazo zina mchanga mweupe na laini. Mchanga wenyewe hauna matope wala uchafu wowote. Kandokando ya pwani hizo kuna vichaka vyenye miti yenye rangi chanikiwiti na maua ya sampuli nyingi ya kutamanisha. Maua hayo yapo ya rangi nyekundu na vilevile hunukia vizuri, ama huweza kuwa na rangi ya manjano na kisha yakawa mviringo.

Kando kidogo unaweza kuona mawe makubwa yenye mapango makubwa mweusi ambamo wanyama wakubwa na wakali kama chui huishi. Pengine hata wanyama wa kuchekesha na hata watundu kama tumbili na kima huonekana humo.

Pembazoni, ambapo ni nje ya pwani zetu, kuna mashamba yenye mimea ya rangi ya kijani ikinawiri hasa wakati wa masika. Kipindi hiki wakulima nao huwa wanajishughulisha na matayarisho pamoja na maendeleo ya kazi zao za kila siku. Baadhi yao hupenda kufanya kazi huku wamevaa majoho marefu meupe au pengine shuka za kaniki zilizochakaa. Aidha, wengine hawajishughulishi kamwe na mambo ya mavazi kwani wao huvaa vikoi vikuukuu na vilivyokwajuka, bila kujali wapita njia.

Zaidi ya pwani zetu, watalii huvutiwa sana na mbuga zetu za wanyama wa porini. Wengi wa wanyama katika mbuga zetu huwa na gozi zenye madoa ya rangi za kuvutia. Pengine hata maungo yao huwa ya kutisha na yasiyokuwa ya kawaida. Mathalani ukimwona kifaru unadhani amekasirika na kwamba anataka kukurua vipande vipande. Simba naye anajulikana kwa makucha yake marefu ya kutisha. Kiboko kwa upande wake, anajulikana kwa unene wake. Tumbo lake ni kubwa la kuchekesha kwani kila umwonapo utadhani matumbo yataporomoka dakika yoyote.

Basi mambo kama hayo na mengine mengi, ndiyo yanayowavutia watalii kuja kwetu. Watalii hawa ambao wengine kati yao ni warefu na pia wachangamfu lakini wapo walio wembamba na wepesi katika kuipanda milima yetu. Hata hivyo, wapo pia wazee vikongwe wenye ari na nguvu katika kuipanda milima hiyo. Wote hawa wanakuwa na hamu ya kutembelea vivutio vyetu. Baada ya kutembelea sehemu mbalimbali, hurudi kwao na furaha isiyo kipimo huku wakituachia fedha nyingi za kigeni.

Maswali

(a) Andika kichwa cha habari hii kisichozidi maneno manne.

Jibu: Vivutio vya Utalii Tanzania

(b) Taja dhamira kuu inayotokana na habari hii.

Jibu: Kuonyesha uzuri wa mazingira na vivutio vya utalii vya Tanzania.

(c) Mwandishi anatoa ushahidi gani kuthibitisha kuwa nchi yetu ina vivutio vingi vya utalii?

Jibu: Mwandishi anaeleza kuhusu pwani zenye mchanga mweupe na maua mazuri, mbuga za wanyama wa porini kama simba na kifaru, na mandhari mazuri kama mashamba yenye mimea ya kijani.

(d) Wenyeji wa nchi yetu ya Tanzania nao ni sehemu ya vivutio vya utalii. Thibitisha kauli hii kwa mujibu wa habari uliyosoma.

Jibu: Wenyeji wa Tanzania huvutia watalii kwa mavazi yao ya kitamaduni kama majoho meupe na vikoi vikuukuu, pia kwa shughuli zao za kila siku kama kilimo, ambacho huonyesha maisha halisi ya Kiafrika.

(e) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika kifungu cha habari:

(i) Chanikiwiti

Jibu: Rangi ya kijani iliyochanganyika na njano.

(ii) Vilivyokwajuka

Jibu: Vitu vilivyotumika sana au kuchakaa.

2. Fupisha habari uliyosoma kwa maneno yasiyozidi arobaini (40).

Jibu:

Tanzania ni nchi yenye vivutio vingi vya utalii, ikiwemo pwani zenye mchanga mweupe, mbuga za wanyama wa porini, na mandhari ya kijani. Mazingira haya huvutia watalii, ambao huacha mchango mkubwa wa kiuchumi.

3. (a) Eleza maana ya utohoaji.

Jibu:

Utohoaji ni mchakato wa kukopa maneno kutoka lugha nyingine na kuyabadilisha ili yaendane na mfumo wa lugha ya Kiswahili, kwa maana ya matamshi, muundo, au matumizi.

(b) Maneno yafuatayo yametoholewa kutoka lugha gani?

(i) Picha - Kireno

(ii) Duka - Kiarabu

(iii) Shule - Kijerumani

(iv) Rehema - Kiarabu

(v) Shati - Kihindi

(vi) Trekta - Kiingereza

(vii) Ikulu - Kiarabu

(viii) Bunge - Kiarabu

(ix) Achali - Kihindi

4. Taja aina za sentensi zifuatazo kisha eleza muundo ujengao kila sentensi.

(a) Maisha ni safari ndefu.

Aina: Sentensi sahili.

Muundo: Ina kiima (maisha) na kiarifu (ni safari ndefu).

(b) Ukisoma kwa bidii utafaulu kwa kiwango cha juu.

Aina: Sentensi sharti.

Muundo: Ina kishazi tegemezi (ukisoma kwa bidii) na kishazi huru (utafaulu kwa kiwango cha juu).

(c) Mtoto aliyelazwa hospitalini ameruhusiwa kwenda nyumbani.

Aina: Sentensi changamani.

Muundo: Ina kishazi kikuu (mtoto ameruhusiwa kwenda nyumbani) na kishazi kisaidizi (aliyelazwa hospitalini).

(d) Nitakuja leo ingawa nitachelewa sana.

Aina: Sentensi changamano.

Muundo: Ina kishazi kikuu (nitakuja leo) na kishazi kisaidizi (ingawa nitachelewa sana).

(e) Alinunua madaftari lakini kitabu cha Kiswahili alipewa na mwalimu.

Aina: Sentensi ambatano.

Muundo: Ina vishazi viwili huru vilivyounganishwa kwa kiunganishi (alinunua madaftari) na (kitabu cha Kiswahili alipewa na mwalimu).

5. (a) Eleza maana ya urejeshi katika kitenzi.

Jibu:

Urejeshi ni hali ambapo mtenda wa tendo hurejelea nafsi yake, aidha kwa njia ya moja kwa moja au kupitia kitendo kinachomhusu yeye mwenyewe.

(b) Tunga sentensi tatu zinazoonisha urejeshi wa:

(i) Mtenda nafsi ya tatu umoja.

Jibu: Mwanamke alijipamba kabla ya harusi.

(ii) Mtendwa (idadi - wingi).

Jibu: Watoto walijilisha kwa mikono yao.

(iii) Mtenda (kitu).

Jibu: Aliandika ripoti mwenyewe.

6. Andika maneno matano ambayo yameundwa kutokana na kufananisha sauti. Kwa kila neno tunga sentensi moja.

(i) Kunguru

Mfano: Kunguru waliruka juu ya nyumba.

(ii) Bubu

Mfano: Bubu huyo anaweza kuandika vizuri.

(iii) Kuku

Mfano: Kuku wetu wana mayai mengi.

(iv) Futa

Mfano: Alifuta ubao baada ya somo.

(v) Paa

Mfano: Paa walikuwa wakikimbia kwenye mbuga.

7. (a) Eleza maana ya Kiambishi.

Jibu:

Kiambishi ni kipashio kidogo cha lugha kinachowekwa kabla, katikati, au mwishoni mwa mzizi wa neno ili kuunda kitenzi, nomino, au aina nyingine ya neno na kubeba maana maalum.

(b) Bainisha viambishi vilivyopo katika vitenzi vifuatavyo:

(i) Tunalima

Jibu:

Tu- (kiambishi nafsi ya kwanza wingi)

-na- (kiambishi cha wakati uliopo)

-lima (mzizi wa kitenzi)

(ii) Wanatembea

Jibu:

Wa- (kiambishi nafsi ya tatu wingi)

-na- (kiambishi cha wakati uliopo)

-tembea (mzizi wa kitenzi)

(iii) Godoro

Jibu:

Hakina kiambishi, neno hili ni mzizi kamili.

8. Andika insha isiyozidi maneno mia tatu (300) na isiyopungua mia mbili na hamsini (250) kuhusu faida za televisheni kwa jamii.

Faida za Televisheni kwa Jamii

Televisheni ni chombo cha mawasiliano ambacho kimeleta mapinduzi makubwa katika maisha ya binadamu. Kimekuwa msaada mkubwa kwa jamii kwa njia mbalimbali, zikiwemo utoaji wa elimu, burudani, na kuimarisha uelewa wa masuala ya kijamii na kimataifa.

Kwanza, televisheni ni chanzo kikuu cha elimu kwa jamii. Kupitia vipindi vya kielimu, watu wengi hujifunza maarifa mapya kuhusu sayansi, historia, lugha, na hata stadi za maisha. Vipindi kama vile vya afya huwasaidia watu kujua jinsi ya kujikinga na magonjwa mbalimbali na kuboresha maisha yao. Aidha, wanafunzi hutumia televisheni kujifunza kupitia vipindi maalumu vinavyohusiana na masomo yao.

Pili, televisheni ni chanzo bora cha burudani. Vipindi vya muziki, michezo, na sinema huwasaidia watu kupumzika na kuondoa msongo wa mawazo baada ya kazi za kila siku. Burudani hii pia inasaidia

kuimarisha mahusiano ya kifamilia, kwani familia nyingi hukusanyika pamoja kutazama vipindi wanavyovipenda.

Tatu, televisheni imekuwa daraja la kuunganisha jamii na dunia nzima. Habari za kitaifa na kimataifa zinawafikia watu kwa haraka kupitia televisheni, hivyo kuwafanya waelewe matukio yanayoendelea duniani. Televisheni pia husaidia kukuza mshikamano wa kijamii kwa kuonyesha tamaduni mbalimbali, hali inayohamasisha heshima na uvumilivu miongoni mwa watu wa tamaduni tofauti.

Hata hivyo, pamoja na faida hizi, matumizi mabaya ya televisheni yanaweza kuwa na madhara. Vipindi visivyo na maadili vinaweza kuharibu tabia za vijana, hivyo wazazi wanapaswa kuwa waangalifu katika kuchagua vipindi vya kuangalia.

Kwa kumaliza, televisheni imechangia pakubwa katika maendeleo ya jamii kwa kutoa elimu, burudani, na kueneza taarifa muhimu. Ili televisheni iendeleo kuwa na manufaa kwa jamii, ni muhimu watumiaji wawe na uangalifu na matumizi yake.

9. Umechaguliwa kutoa risala kwa niaba ya wanakijiji wa kijiji cha Kisombogho, wanaotaka kutoa shukrani zao kwa Mkuu wa Wilaya aliyewachimbua kisima cha maji kijijini hapo. Andika risala utakayoisoma siku ya kikao.

Risala ya Shukrani kwa Mkuu wa Wilaya

Kijiji cha Kisombogho,
S.L.P 123,
Kisombogho.

Tarehe: 24 Januari 2025
Mheshimiwa Mkuu wa Wilaya,

RISALA YA SHUKRANI KWA AJILI YA KISIMA CHA MAJI

Mheshimiwa Mkuu wa Wilaya, sisi wanakijiji wa Kisombogho tunapenda kutumia fursa hii ya pekee kuonyesha shukrani zetu za dhati kwa msaada mkubwa uliotupatia wa kuchimba kisima cha maji kijijini mwetu.

Kwa miaka mingi, wanakijiji wetu walikumbwa na changamoto kubwa ya upatikanaji wa maji safi na salama. Wanawake na watoto walilazimika kutembea umbali mrefu kutafuta maji, hali ambayo ilipunguza muda wa kushughulika na shughuli za maendeleo kama elimu na kilimo. Hata hivyo, juhudi zako za kutuletea kisima hiki zimebadilisha maisha yetu kwa kiasi kikubwa.

Kupitia kisima hiki, sasa tuna maji safi na salama kwa matumizi ya kila siku. Afya za wanakijiji zimeimarika, na magonjwa yanayosababishwa na maji machafu yamepungua kwa kiasi kikubwa. Pia, tunaamini kuwa muda uliokuwa ukitumika kutafuta maji sasa utatumika kwa shughuli za kiuchumi na kielimu, hivyo kuchochea maendeleo ya kijiji chetu.

Tunakupongeza kwa uongozi wako thabiti na huruma yako kwa wananchi wako. Hatutakaa tukusahau kwa mchango huu wa kihistoria. Tunakuahidi kuwa tutalitunza kisima hiki na kuhakikisha kizazi kijacho pia kinanufaika nacho.

Mwisho, tunapenda kukushukuru tena na kukuomba uendeleo kutukumbuka katika mipango yako ya maendeleo. Mungu akubariki na akupe nguvu zaidi za kuwatumikia wananchi.

Wako kwa niaba ya wanakijiji wa Kisombogho,

Kijana Mapunda,
Mwenyekiti wa Kijiji.

10. Taasisi ya Elimu (TET) na Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima (TEWW) ni miongoni mwa asasi zilizoanza mara tu baada ya uhuru. Fafanua kazi tatu kwa kila moja katika kukua na kuenea kwa Kiswahili nchini Tanzania.

Taasisi ya Elimu Tanzania (TET) na Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima (TEWW) ni miongoni mwa asasi zilizoanzishwa mara tu baada ya uhuru wa Tanzania, zikiwa na jukumu muhimu katika kukua na kuenea kwa lugha ya Kiswahili nchini. Kila moja ya taasisi hizi imechangia kwa namna yake katika maendeleo ya Kiswahili kama ifuatavyo:

Taasisi ya Elimu Tanzania (TET):

- I. Kuandaa Mitaala na Muhtasari kwa Lugha ya Kiswahili: TET imekuwa ikihusika na uandaaji wa mitaala na muhtasari wa masomo mbalimbali, ikiwemo Kiswahili, kwa ngazi zote za elimu nchini. Hii imehakikisha kuwa Kiswahili kinatumika kama lugha ya kufundishia na kujifunzia katika shule za msingi na sekondari.
- II. Kuchapisha Vitabu vya Kiada na Ziada kwa Lugha ya Kiswahili: Taasisi hii inahusika na uchapishaji wa vitabu vya kiada na ziada kwa ajili ya wanafunzi na walimu, vingi vikiwa katika lugha ya Kiswahili. Hii imeongeza upatikanaji wa rasilimali za kujifunzia na kufundishia kwa lugha ya Kiswahili, hivyo kuchangia katika kuimarisha matumizi yake katika sekta ya elimu.
- III. Kutoa Miongozo kwa Walimu katika Kufundisha Kiswahili: TET imekuwa ikitoa miongozo na mafunzo kwa walimu kuhusu mbinu bora za kufundisha Kiswahili, hivyo kuboresha ufundishaji na uelewa wa lugha hii miongoni mwa wanafunzi.

Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima (TEWW):

- I. Kutoa Elimu ya Kiswahili kwa Watu Wazima: TEWW imekuwa ikitoa programu za elimu ya watu wazima zinazolenga kuwafundisha kusoma na kuandika kwa kutumia lugha ya Kiswahili. Hii imeongeza idadi ya watu wazima wanaoweza kutumia Kiswahili kwa ufasaha katika maisha yao ya kila siku.
- II. Kuhamasisha Matumizi ya Kiswahili katika Maeneo ya Vijijini: Kupitia programu zake, TEWW imefanya jitihada za kuenea matumizi ya Kiswahili katika maeneo ya vijijini ambako lugha za makabila mbalimbali zilitumika zaidi. Hii imeimarisha umoja wa kitaifa na mawasiliano miongoni mwa Watanzania.
- III. Kutoa Mafunzo ya Ualimu kwa Lugha ya Kiswahili: TEWW imekuwa ikitoa mafunzo ya ualimu kwa kutumia Kiswahili kama lugha ya kufundishia, hivyo kuongeza idadi ya walimu wenye uwezo wa kufundisha kwa lugha hii na kuchangia katika kuenea kwake katika sekta ya elimu.

Kwa kupitia majukumu haya, TET na TEWW zimechangia kwa kiasi kikubwa katika kukua na kuenea kwa lugha ya Kiswahili nchini Tanzania.

11. (a) Kwa kutumia mifano dhahiri, jadili muundo wa vitendawili kwa kutoa hoja muhimu nne.
(b) Fafanua dhima tatu za vitendawili kwa jamii.

Kitendawili ni sehemu muhimu ya fasihi simulizi katika jamii ya Waswahili, kikiwa na muundo maalum na dhima mbalimbali.

(a) Muundo wa Vitendawili:

- I. Utangulizi: Kitendawili huanza kwa utangulizi ambapo mtegaji husema "Kitendawili!" na hadhira huitikia "Tega!".
II. Swali la Kitendawili: Baada ya utangulizi, mtegaji huuliza swali lenye mafumbo au taswira inayohitaji kufumbuliwa. Mfano: "Kila niendapo ananifuata."
III. Majibu ya Hadhira: Hadhira hujaribu kutegua kitendawili kwa kutoa majibu mbalimbali. Iwapo watahindwa, mtegaji hutoa jibu sahihi.
IV. Hitimisho: Mtegaji hutoa jibu sahihi na wakati mwingine hutoa maelezo ya ziada kuhusu kitendawili hicho.

(b) Dhima za Vitendawili kwa Jamii:

- I. Kuelimisha: Vitendawili hutumika kufundisha stadi za lugha na maarifa kuhusu mazingira na tamaduni za jamii husika.
II. Kuburudisha: Vitendawili hutegwa kama burudani, hasa wakati wa jioni baada ya shughuli za siku, na hivyo kusaidia kupitisha muda na kuleta furaha miongoni mwa wanajamii.
III. Kukuza Uwezo wa Kufikiri: Kwa kuwa vitendawili vinahitaji utambuzi na tafakuri, huchangia katika kukuza uwezo wa kufikiri na kuongeza ubunifu miongoni mwa wanaovitumia.

Kwa hivyo, vitendawili vina muundo maalum unaosaidia katika uteguaji wake na vina dhima muhimu katika jamii, zikiwemo kuelimisha, kuburudisha, na kukuza uwezo wa kufikiri.

12. "Mshairi ni mwalimu wa viongozi wa nchi." Jadili kauli hii kwa kutoa hoja tatu kutoka katika kila diwani kati ya diwani mbili ulizosoma.
Kauli inayosema "Mshairi ni mwalimu wa viongozi wa nchi" inaonyesha nafasi muhimu ya washairi katika kutoa mafunzo na maadili kwa viongozi kupitia kazi zao. Katika diwani za "Malenga Wapya" na "Mashairi ya Chekacheka", washairi wanatoa mafunzo muhimu yanayoweza kuwaelimisha viongozi.

Diwani ya "Malenga Wapya":

- I. Kujenga Maadili ya Uongozi: Katika shairi la "Uongozi Bora", mwandishi anasisitiza umuhimu wa viongozi kuwa waadilifu na waaminifu. Anasema:

"Kiongozi mwema ni yule, atendaye haki bila upendeleo, Anayesikiliza raia wake, na kutatua shida zao kwa moyo."

Hii inawafundisha viongozi umuhimu wa kuwa na maadili mema katika utendaji wao.

II. Kuhimiza Uwajibikaji: Shairi la "Wajibu wa Kiongozi" linawakumbusha viongozi kuhusu majukumu yao kwa jamii. Mwandishi anasema:

"Usiwe kiongozi wa jina, bali wa vitendo na uwajibikaji,

Raia wanakutegemea, waongoze kwa hekima na busara."

Hii inawafundisha viongozi umuhimu wa kuwajibika katika nafasi zao.

III. Kukemea Rushwa na Ufisadi: Katika shairi la "Adui wa Maendeleo", mwandishi anakemea vitendo vya rushwa na ufisadi miongoni mwa viongozi. Anasema:

"Rushwa ni kansa ya jamii, inayoangamiza maendeleo,

Viongozi, epukeni tamaa, muwe mfano wa uadilifu."

Hii inawafundisha viongozi madhara ya rushwa na umuhimu wa kuwa waadilifu.

Diwani ya "Mashairi ya Chekacheka":

I. Kuhimiza Usawa na Haki: Katika shairi la "Haki kwa Wote", mwandishi anasisitiza umuhimu wa viongozi kuhakikisha usawa na haki katika jamii. Anasema:

"Viongozi, simameni imara, mtetee haki za wanyonge, Msiruhusu ubaguzi, jamii iwe na usawa."

Hii inawafundisha viongozi umuhimu wa kusimamia haki na usawa.

II. Kuhimiza Amani na Utulivu: Shairi la "Amani Yetu" linawakumbusha viongozi kuhusu wajibu wao wa kudumisha amani. Mwandishi anasema:

"Amani ni tunu ya taifa, viongozi, ilindeni kwa nguvu zote,

Msiruhusu mifarakano, muwe ngao ya utulivu."

Hii inawafundisha viongozi umuhimu wa kudumisha amani katika jamii.

III. Kuhimiza Elimu na Maendeleo: Katika shairi la "Elimu ni Msingi", mwandishi anasisitiza umuhimu wa viongozi kuwekeza katika elimu. Anasema:

"Viongozi, pelekeni watoto shule, elimu ni ufunguo wa maisha,

Taifa litastawi kwa maarifa, maendeleo yatapatikana."

Hii inawafundisha viongozi umuhimu wa kuwekeza katika elimu kwa maendeleo ya taifa.

Kwa hivyo, kupitia mashairi haya, washairi wanatoa mafunzo muhimu kwa viongozi kuhusu maadili, uwajibikaji, haki, amani, na maendeleo, na hivyo kuthibitisha kauli kwamba "Mshairi ni mwalimu wa viongozi wa nchi."

13. "Fasihi ya Kiswahili imemweka mwanamke katika hadhi tofauti tofauti." Thibitisha usemi huu kwa kutumia hoja tatu kwa kila riwaya kutoka katika riwaya mbili ulizosoma

Kauli inayosema "Fasihi ya Kiswahili imemweka mwanamke katika hadhi tofauti tofauti" inathibitishwa kupitia riwaya mbalimbali ambazo zinaonyesha nafasi na taswira tofauti za mwanamke katika jamii. Kwa mfano, katika riwaya ya "Takadini" na "Watoto wa Maman'tilie", waandishi wameonyesha hadhi tofauti za mwanamke kama ifuatavyo:

Riwaya ya "Takadini":

I. Mwanamke kama Mlezi na Msimamizi wa Familia: Katika riwaya hii, mwanamke ameonyeshwa kama mlezi na msimamizi wa familia. Anahakikisha kuwa familia inapata mahitaji yake ya msingi na kudumisha upendo na mshikamano ndani ya familia.

II. Mwanamke kama Mkombozi wa Jamii: Mwanamke ameonyeshwa kama mkombozi wa jamii kwa kuchukua hatua za kuboresha hali ya kijamii na kiuchumi. Anashiriki katika shughuli za maendeleo na kuwa mstari wa mbele katika kupigania haki na usawa.

III. Mwanamke kama Mhasiriwa wa Mila na Desturi: Pia, riwaya inaonyesha jinsi mwanamke anavyoweza kuwa mhasiriwa wa mila na desturi kandamizi zinazomnyima haki na nafasi katika jamii. Hii inaonyesha changamoto wanazokabiliana nazo wanawake katika jamii zenye mfumo dume.

Riwaya ya "Watoto wa Maman'tilie":

I. Mwanamke kama Mfanyabiashara na Mchapakazi: Mwanamke ameonyeshwa kama mfanyabiashara hodari anayejituma ili kuhakikisha ustawi wa familia yake. Anajihusisha na biashara ndogondogo kama vile uuzaji wa vyakula ili kupata kipato cha kuhudumia familia.

II. Mwanamke kama Mlezi wa Watoto Yatima: Katika riwaya hii, mwanamke ameonyeshwa akilea watoto yatima na kuwapatia malezi bora licha ya changamoto za kiuchumi. Hii inaonyesha moyo wa huruma na upendo wa mama kwa watoto wasio wake wa kuwazaa.

III. Mwanamke kama Mhasiriwa wa Ubaguzi wa Kijinsia: Pia, riwaya inaonyesha jinsi mwanamke anavyokumbana na ubaguzi wa kijinsia katika jamii, ambapo anapuuzwa na kudharauliwa kutokana na jinsia yake. Hii inaonyesha mapambano ya mwanamke katika kutafuta usawa na haki katika jamii.

Kwa hivyo, kupitia riwaya hizi mbili, fasihi ya Kiswahili imeweza kumweka mwanamke katika hadhi mbalimbali, ikionyesha nafasi na changamoto wanazokabiliana nazo katika jamii.

14. Kwa kutumia hoja tatu kwa kila tamthiliya kutoka katika tamthiliya mbili ulizosoma, jadili kufaulu kwa waandishi katika kipengele cha utumizi wa tamthali za semi.

Waandishi wa tamthiliya za Kiswahili hutumia tamathali za semi ili kupamba lugha na kuwasilisha ujumbe wao kwa njia ya kuvutia na yenye athari kubwa kwa wasomaji au watazamaji. Katika tamthiliya mbili, "Ngoswe Penzi Kitovu cha Uzembe" na "Kilio Chetu", waandishi wametumia tamathali hizi kwa ufanisi mkubwa.

Tamthiliya ya "Ngoswe Penzi Kitovu cha Uzembe":

I. Sitiari: Waandishi hutumia sitiari ili kulinganisha dhana mbili tofauti kwa njia ya moja kwa moja, bila kutumia maneno ya kulinganisha kama "kama" au "mithili ya". Kwa mfano, kumuita mhusika "simba wa vita" kumaanisha kuwa ni shujaa asiye na woga. Matumizi haya yanaongeza kina cha maana na kusaidia wasomaji kuelewa sifa za wahusika kwa undani zaidi.

II. Tashibiha: Tashibiha ni tamathali inayotumia maneno ya kulinganisha kama "kama", "mithili ya", au "sawa na" ili kulinganisha dhana mbili. Kwa mfano, "upendo wake ni kama bahari isiyo na mwisho" inaonyesha ukubwa na kina cha upendo wa mhusika. Matumizi ya tashibiha yanafanya maelezo yawe hai na yanayogusa hisia za msomaji au mtazamaji.

III. Tanakali Sauti: Tanakali sauti ni tamathali inayorudia sauti fulani ili kuiga sauti za asili au kuleta athari fulani ya kimaudhui. Kwa mfano, matumizi ya maneno kama "kunguruma", "kuvuma", au "kukokota" yanaweza kuleta picha ya sauti zinazotokea katika mazingira ya hadithi. Hii inasaidia kujenga taswira na kuongeza uhalisia katika tamthiliya.

Tamthiliya ya "Kilio Chetu":

I. Tashihisi: Tashihisi ni tamathali inayotoa sifa za uhai kwa vitu visivyo na uhai. Kwa mfano, kusema "upepo ulilia kwa huzuni" inaonyesha hali ya huzuni kwa kutumia upepo kama kielelezo. Matumizi ya tashihisi yanaongeza uhai katika maelezo na kusaidia wasomaji au watazamaji kuhusisha hisia zao na matukio ya tamthiliya.

II. Methali: Methali ni semi fupi zenye mafundisho au hekima zinazotumika kufikisha ujumbe maalum. Kwa mfano, "Asiyesikia la mkuu huvunjika guu" inaweza kutumika kumwonya mhusika kuhusu athari za kutotii ushauri. Matumizi ya methali yanaongeza hekima na kutoa mafunzo kwa wasomaji au watazamaji.

III. Lakabu: Lakabu ni tamathali inayotumia majina ya utani au sifa maalum kumrejelea mhusika. Kwa mfano, kumuita mhusika "Mzee wa Busara" kumaanisha hekima yake. Matumizi ya lakabu yanaweza kusaidia kujenga tabia za wahusika na kutoa mwanga kuhusu nafasi zao katika hadithi.

Kwa hivyo, waandishi wa tamthiliya hizi wametumia tamathali za semi kwa ufanisi mkubwa, na hivyo kuongeza mvuto na kina cha kazi zao za fasihi.

15. (a) Visasili ni nini?

(b) Tungakisasi kimoja kuhusu "Mnyama unayempenda."

Visasili ni hadithi za kale zinazotaribu kueleza asili ya ulimwengu, matukio ya kimaumbile, au tamaduni za jamii fulani. Hadithi hizi hueleza imani na mitazamo ya jamii kuhusu chimbuko la mambo mbalimbali kama vile kifo, ndoa, au desturi nyinginezo.

Kisasili kuhusu "Simba, Mfalme wa Wanyama":

Hapo zamani za kale, wanyama waliishi kwa amani msituni bila kiongozi. Siku moja, walikusanyika kujadili nani atakayekuwa mfalme wao ili kuleta utaratibu na haki. Kila mnyama alipendekeza sifa zake, lakini hawakufikia uamuzi.

Ghafa, Simba alitokeza kwa hatua za taratibu na sauti ya kunguruma iliyotetemesha ardhi. Wanyama wote walinyamaza, wakivutiwa na haiba yake. Simba alisema, "Nina nguvu na ujasiri; nitaweza kuwalinda na kuhakikisha haki inatendeka."

Wanyama walikubaliana kwa kauli moja kwamba Simba anafaa kuwa mfalme wao kutokana na nguvu na ujasiri wake. Tangu siku hiyo, Simba akawa mfalme wa wanyama wote, akiwalinda na kuhakikisha amani inatawala msituni.

Hadithi hii inafundisha kuhusu umuhimu wa uongozi wenye nguvu na haki katika jamii.